

Вступ

Друга половина першої декади ХХІ століття позначилася для України стрімкими суспільними зрушеннями, злетами та падіннями масових сподівань та розчарувань, періодом народження та розпаду амбіційних соціальних та економічних проектів. Різке зростання суспільної активності, гостре протистояння політичних сил суспільства, загострили ключове для пересічного громадянина питання: заради чого функціонує економіка країни, наскільки її позитивна динаміка позначається на змінах у якості життя громадян?

Внаслідок політичної конкуренції економічну політику витіснено до досить вузького поля змагань за завоювання прихильності електорату. Це практично унеможливило реалізацію системних структурних зрушень, необхідних для продовження поступу соціально-економічних перетворень. Відтак зростання суспільних очікувань на адресу оновленої влади поєдналося з настанням затяжної «стратегічної паузи» в економічній політиці. Відсутність системних змін досить швидко виявилася як нагромадження внутрішніх суперечностей економічної системи та стала, на наше глибоке переконання, головним рушієм наростання суспільного песимізму та апатії.

Між тим, з перебігом часу не лише не втрачається, а, навпаки, посилюється вагомість дотримання основного стратегічного завдання національного соціально-економічного розвитку: формування в країні ефективної конкурентоспроможної економіки, підґрунтя для реалізації цілей європейської інтеграції України. Без реалізації такого завдання обмеженість можливостей забезпечення соціальної орієнтації економічного розвитку та зменшення розриву в якості життя населення України з європейськими стандартами стає дедалі очевиднішою.

Відтак, на порядку денному постає проблема досягнення ефективності економічної стратегії держави, враховуючи особливості, можливості та обмеження суспільно-політичної конфігурації, що склалася в країні на сучасному етапі. Як засвідчують реалії, такої ефективності можливо досягти лише у разі поєднання виважених та обґрунтованих важелів державної політики з раціональним та кваліфікованим реагуванням на їхню дію з боку суб'єктів економіки, на які ці важелі впливають.

Світова валютно-фінансова криза 2008-2009 рр., яка дуже болуче вдарила по українській економіці, виявила суперечності та диспропорції в ній, які тривалий час нагромаджувалися, порушила питання дієвості держави в економічній політиці з новою силою. Криза довела неминучість «відплати» за нехтування економічною політикою ключових макроекономічних закономірностей. Проте вона також продемонструвала, що врахування цих закономірностей є невід'ємною запорукою дієвості заходів - як оперативного антикризового, так і стратегічного спрямування.

У пропонованій роботі автор продовжує фундаментальний аналіз феномена економічної стратегії як суспільного явища, розпочатий ним у попередньому монографічному дослідженні¹. У книзі використано низку методологічних розробок, оцінок та рекомендацій згаданої публікації. Проте вони здобули подальшого розвитку на багатому емпіричному матеріалі періоду 2004-2008 рр., який довів їхню доречність та сформував цілісне бачення особливостей створення та реалізації в Україні економічної стратегії, яка стає дедалі більш «децентралізованою»; стратегії суб'єктів ринку в ній набувають не меншої ваги, ніж стратегія держави, а забезпечення позитивного соціального ефекту є обов'язковою умовою її легітимності.

Основний масив тексту було написано ще до того, як світова фінансова криза позначилася на українській економіці. Як не сумно це констатувати, криза довела справедливості критичних висновків автора щодо нестійкого характеру моделі соціально-економічного розвитку, яка встановилася в Україні. Задля уникнення деформуючого впливу економічного спаду, що розпочався восени 2008 р., аналіз тенденцій, які виявлено в українській економіці, подекуди свідомо обмежений автором 2007 роком.

Вочевидь, явища, пов'язані з кризовими процесами в Україні та антикризовою політикою держави потребують окремого ґрунтовного дослідження. Відтак у пропонованій роботі лише окреслено основні передумови, що спричинили надмірну чутливість української економіки до світової кризи. Автор також не пропонує рецептів оперативних антикризових дій. Вони описані в інших працях, в тому числі - підготовлених керованим автором колективом². Проте криза сама собою не вирішує фундаментальних суперечностей, закладених у її підґрунті. Відтак стратегічні завдання щодо розгортання системних соціально-економічних перетворень в Україні не лише не втрачають актуальності через кризу, а й набувають нової гостроти. Саме на них зосереджено увагу в монографії.

Перший розділ монографії присвячено теоретичним аспектам економічної стратегії. Визначено категоріальний апарат, проаналізовано підходи

---

¹Жаліло, Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. - К.: НІСД, 2003. - 368 с.

²Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Жаліло, Я. А., Бабанін, О. С., Белінська, Я. В. та ін. / за заг. ред. Я. А. Жаліло.- К.: НІСД, 2009.- 142 с.; Реалії економічної кризи: чи є підстави для оптимізму? / Жаліло, Я. А., Покришка, Д. С., Бабанін, О. С. та ін. - К.: НІСД, 2009. - 101 с.

до трактування поняття «стратегії» представників різних напрямів та течій суспільної науки. Сформульовано особливості методології стратегічних досліджень в економічній науці.

У *другому розділі* доведено органічну залученість економічної стратегії до процесу суспільного відтворення, відтак показано, що вона є іманентною складовою ринкової економічної системи. Визначено особливості, які накладає на формування економічної стратегії перехідна економіка, встановлено основні напрями впливу глобалізаційних процесів на форму та зміст економічної стратегії держави. Автор пропонує власне трактування поняття «ефективності економічної стратегії», комплексу чинників та передумов, а також критерії оцінки ефективності.

У *третьому розділі* детально проаналізовано особливості практичної реалізації економічної стратегії держави в процесі ринкових трансформацій в Україні. Зроблено висновки щодо еволюції основних засад такої стратегії, передумов та критеріїв її ефективності. Основну увагу приділено аналізу періоду посилення політичних впливів на економічний розвиток, який встановлює вагомість інституційного чинника забезпечення економічної стратегії держави та суб'єктів ринку.

Четвертий розділ присвячено проблемам практичного інструментарію реалізації економічної стратегії держави. Автор досліджує важелі впливу з боку держави на стратегії суб'єктів господарювання, які мали б спонукати їх до дій, котрі перебувають у руслі реалізації стратегічних орієнтирів розвитку. Відтак встановлено об'єктивне системне підґрунтя невисокої ефективності економічної стратегії держави у попередні періоди.

У *п'ятому розділі* вміщено рекомендації щодо підбору та використання дієвого макроекономічного інструментарію, підпорядкованого завданням реалізації стратегічних пріоритетів, сформульовано такі пріоритети для сучасного етапу розвитку. Значну увагу приділено забезпеченню балансу економічних інтересів як ключовому чиннику ефективності економічної стратегії держави.

Пропоноване дослідження автор здійснював у процесі підготовки низки аналітичних доповідей Національного інституту стратегічних досліджень, презентованих на серії «круглих столів» економічної тематики, щорічних експертних доповідей «Про внутрішнє і зовнішнє становище України», низки стратегічних документів державного рівня.

Автор вдячний керівникам Інституту в різні періоди часу, які сприяли його тривалій та плідній дослідницькій діяльності: С. І. Пирожкову, О. Ф. Белову, А. С. Гальчинському, О. С. Власюку, І. О. Гриніву, Ю. Г. Рубану.

Дослідження було б неможливим без підтримки друзів і колег по Національному інституту стратегічних досліджень та Центру антикризових досліджень: Я. Б. Базилук, Я. В. Белінської, З. С. Варналія, Д. Ю. Венцовського, В. Є. Воротіна, С. В. Давиденка, О. О. Коломієць, В. А. Комарова, С. І. Лавриненко, О. М. Пищуліної, Д. С. Покришки, Т. П. Слатьєн, яким автор щиро вдячний за розуміння та підтримку.